

АНОТАЦІЯ

Конакова К. М. Формування інвестиційної привабливості національної економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 – Економіка. Національний університет «Чернігівська політехніка» МОН України, Чернігів, 2021.

Робота виконана у Державному науково-дослідному інституті інформатизації та моделювання економіки.

Дисертація присвячена розв'язанню важливого наукового завдання щодо удосконалення регуляторних засад формування інвестиційної привабливості національної економіки як інституційної передумови зростання обсягів залучених інвестицій в економіку України. У роботі уточнено зміст таких понять, як «інвестиції», «інвестиційна діяльність» та «інвестиційна привабливість». Конкретизовано значення інвестиційної привабливості об'єктів інвестування у процесі модернізації національної економіки. Розкрито теоретичні основи формування інвестиційної привабливості національної економіки та обґрунтовано практичні можливості її забезпечення.

У процесі вивчення теоретичних основ формування інвестиційної привабливості національної економіки виявлено множинність підходів до визначення змісту цього поняття, критичний аналіз яких дозволив поглибити його розуміння як інтегральної характеристики в частині рівня розвитку інвестиційного клімату; інвестиційної інфраструктури, що впливає на формування дохідності інвестицій, інвестиційних ризиків; суб'єктивної оцінки інвестором країни, регіону, підприємства при прийнятті рішення про інвестування своїх коштів. Інвестиційну привабливість пропонуємо визначити як поняття оцінного характеру, що відображає доцільність, можливість та перспективи вкладення коштів інвестором на принципах

максимальної вигоди з урахуванням факторів, що впливають на дохідність інвестицій.

Визначено, що вплив держави на формування інвестиційної привабливості охоплює широке коло відносин, які виникають між національними, закордонними інвесторами, державою, підприємствами, населенням України та який необхідно розглядати як сукупність знань та наукових поглядів щодо цілеспрямованого впливу органів державної влади на інвестування; процес стимулювання інвестиційної привабливості з формування конкурентних переваг національної економіки; динамічне цілісне середовище (систему), що забезпечується органами державної законодавчої, виконавчої та судової влади, які відповідно до законодавства наділені повноваженнями стимулювання інвестиційної привабливості в розрізі норм, методів та правил організації відносин між державою та суб'єктами інвестування з метою забезпечення соціально-економічного розвитку національної економіки.

Доведено, що елементом стимулювання процесу формування інвестиційної привабливості національної економіки повинні стати принципи цілісності, комплексності, системності, об'єктивності, реальності, ієрархічності цілей, відкритості й доступності інформації у сфері інвестування, гласності, самостійності, відсутності стороннього примусу, мінімізації трансакційних витрат, забезпечення рівних умов доступу вітчизняних та закордонних інвесторів до інвестиційних ресурсів, інформації, інвестиційних програм, конкурсам проєктів тощо. Дотримання зазначених принципів стане передумовою підвищення рівня інвестиційної привабливості, що в кінцевому підсумку приведе до залучення значних обсягів інвестицій (як внутрішніх, так і зовнішніх) в економіку країни, достатніх для проведення її модернізації на засадах сталості та інноваційності.

На основі осмислення наявних методичних підходів до оцінювання інвестиційної привабливості національної економіки виокремлено чотири етапи оцінювання інвестиційної привабливості: перший підготовчий етап –

формування цілей, аналітичних завдань, методичної бази, інформаційного масиву; другий етап – виокремлення методичних проблем оцінювання інвестиційної привабливості; розроблення методики оцінювання; формування комплексу оцінювальних індикаторів у розрізі макроекономічних, ресурсних, інноваційних, соціальних факторів; здійснення оцінки факторів позитивного та негативного впливу на інвестиційну привабливість; інтерпретування отриманих показників; третій етап – дослідження факторів інвестиційної привабливості; четвертий етап – використання результатів оцінювання для обґрунтування пропозицій, конкретизація стратегічних пріоритетів підвищення інвестиційної привабливості на основі виокремлення інструментів та важелів макроекономічного впливу.

Обґрунтовано, що інвестиційна привабливість національної економіки знижується у разі збільшення ризиків (можливості втрат від політичної нестабільності, наявності в країні воєнних дій, високих темпів інфляції, перманентної зміни грошово-валютних та фінансово-кредитних відносин, збільшення соціального розшарування в суспільстві тощо).

За результатами економетричного моделювання впливу на інвестиційну привабливість макроекономічного, ресурсного, інноваційного, соціального факторів, зроблено висновок, що обсяг іноземних інвестицій найбільш еластичний до змін таких індикаторів: валовий регіональний продукт; обсяг реалізованої продукції; обсяг роздрібного товарообороту (за економічним фактором); вартість земельних ресурсів; вартість інвестиційної нерухомості (за ресурсним фактором); кількість підприємств, що займаються інноваціями (за інноваційним фактором); чисельність економічно активного населення; доходи населення (за соціальним фактором).

У результаті порівняння інвестиційної привабливості України у розрізі індексу інвестиційної привабливості Європейської Бізнес Асоціації (Index of European Business Association), індексу умов ведення бізнесу (Doing Business topics), індексу економічної свободи (Index of Economic Freedom) та глобального індексу конкурентоспроможності економічного форуму (Global Competitiveness Index of World Economic Forum) конкретизується, що

покращуються лише умови ведення бізнесу та економічні свободи за період, що досліджується, зростання індексу інвестиційної привабливості за ЄБА та рейтингу глобальної конкурентоспроможності не відбувається.

Запропоновано для оцінки рівня інвестиційної привабливості на основі розрахованого значення інтегрального індексу використовувати шкалу оцінювання наступного виду: [0-0,13 балів] – низький рівень інвестиційної привабливості; [0,1301-0,50 балів] – середній рівень; [0,51-1,00 балів] – високий, що дало можливість на основі узагальнення оцінки інвестиційної привабливості України за власною методикою та за оцінками міжнародних асоціацій обґрунтувати, що за період 2009-2019 років інвестиційна привабливість України є низькою.

У процесі систематизації впливу на інвестиційну привабливість численних факторів конкретизовано, що найбільш суттєвий вплив справляють інструменти бюджетної, грошово-кредитної, податкової, фінансової, соціальної політики та державно-приватне партнерство.

Доведено, що з метою підвищення інвестиційної привабливості для впливу на макроекономічні, ресурсні та інноваційні, соціальні фактори доцільно використовувати адміністративно-економічні інструменти регулювання, модернізувати бюджетну, грошово-кредитну, фінансово-податкову політику. Інструменти податкової політики, зокрема податкові ставки, стимули, впливають на макроекономічні, ресурсні, інноваційні та соціальні фактори формування інвестиційно-привабливого клімату. Інтенсивний вплив інструментів соціальної політики простежується на соціальні фактори, макроекономічні процеси, стимулюючи платоспроможний попит населення і, тим самим, збільшуючи місткість внутрішнього ринку. Такі інструментами адміністративно-економічного регулювання як санкції, обмеження, реєстрація, ліцензування, накази, розпорядження, укази, а також грошово-кредитне регулювання особливо інтенсивно використовується при стимулюванні інвестиційної привабливості.

Інтегральною метою стимулювання процесу формування інвестиційної привабливості національної економіки є диверсифікація джерел надходження інвестицій в національну економіку, розміщення серед вітчизняних реципієнтів капіталу тих ресурсів, які пройшли процес детінізації, що значно підвищить конкурентоздатність економіки України та частково нівелює рівень соціальної диференціації населення країни.

Для реалізації цілей державної інвестиційної політики, необхідно стимулювати кількісний і якісний приток інвестиційних ресурсів, посилити інноваційний вектор їх розміщення, особливо для оновлення основного капіталу підприємств. Нарощування інвестицій в національну економіку, диверсифікація джерел їх надходження, розширення попиту на інвестиційні ресурси є суттєвим чинником досягнення цілей та завдань державної інвестиційної політики (підвищення темпів зростання економіки, забезпечення інвестиційними ресурсами пріоритетних видів економічної діяльності; відновлення та нарощування обсягів виробництва, основного капіталу діючого бізнесу, зміцнення позицій українських виробників на глобальних ринках; сприяння структурних зрушень в економіці; виведення з тіні капіталів; формування сприятливого бізнес середовища тощо).

Визначено, що формування інвестиційної привабливості національної економіки має здійснюватися паралельно з: політикою уряду щодо підтримки вітчизняного товаровиробника, заміщенням імпортованих товарів українськими аналогами; підвищенням ефективності урядових дій у сфері стимулювання конкуренції; захистом усіх форм власності, нарощуванням експортного потенціалу національної економіки; розвитком підприємств, які виробляють продукцію з високим вмістом доданої вартості; стимулюванням змін в структурі економіки через підтримку бізнес структур, що виробляють продукцію з високими технологічними характеристиками на рівні найкращих світових аналогів; створенням умов для детінізації та декриміналізації економічних процесів на всіх рівнях.

Доведено, що державний вплив на формування інвестиційної привабливості передбачає використання прямих та непрямих (економічних, заохочувальних, стимулюючих) методів стимулювання. Прямий державний вплив на інвестиційну привабливість реалізується на основі використання важелів адміністративного, нормативно-правового та економічного характеру, передбачає створення правових умов, найбільш сприятливих для інвестування, захист конкурентного середовища, гарантування прав власності, реалізацію державних цільових програм тощо. Інструментами прямого державного впливу є розробка та прийняття нормативно-правових актів у сфері інвестування, ліцензування, здійснення пруденційного нагляду за процесом інвестування.

В основу непрямих методів державного впливу на формування інвестиційної привабливості покладені інструменти грошово-кредитної, фіскальної, бюджетної, інвестиційної, інноваційної та амортизаційної політики, організаційні, податкові, фінансові інструменти, результатами дії яких є вплив держави на інвестиційну привабливість з метою забезпечення макроекономічних пропорцій розширеного відтворення. Використання організаційних, податкових, фінансових інструментів сприяє спрямуванню інвестицій у пріоритетні та стратегічні сфери й об'єкти економіки України.

Запропоновано для підвищення інвестиційної привабливості на рівні підприємства скоординувати діяльність із посилення: захисту майнових прав, зниження штучних обмежень щодо господарської діяльності; інтеграції вітчизняних підприємств у виробничі, переробні, торговельні міжнародні цикли з використанням національних конкурентних переваг (рівень виробничих витрат, наявність кваліфікованих кадрів); інформованості про діяльність підприємств серед широкого кола потенційних інвесторів (розповсюдження рекламних матеріалів, участь в інвестиційних конференціях, галузевих виставках, тематичних семінарах, використання власного сайту, включення інформації про підприємство в національні довідники, каталоги); підготовки на якісному рівні інвестиційних документів

(інвестиційних меморандумів і бізнес-планів, що відбивають повну інформацію про стратегію і динаміку бізнесу, стан галузі тощо) та кваліфікованих фахівців зі зв'язків з інвесторами (або використання послуг фахівців спеціалізованих консалтингових компаній із питань пошуку закордонних інвесторів на договірній оплатній основі).

Доведено, що підвищення інвестиційної привабливості на рівні національної економіки насамперед необхідно стабілізувати макроекономічну та політичну ситуацію в країні, сприяти ослабленню податкового тягаря та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, що сприятиме забезпеченню інтеграції вітчизняних виробників у глобальні економічні процеси, а також переливу капіталу, сучасних ноу-хау, необхідних для модернізації національної економіки.

Обґрунтовано, що для формування інвестиційної привабливості національної економіки необхідно посилити позиції фінансово-банківського сектору. Стабільність фінансово-банківського сектору сприятиме відновленню довіри до нього вкладників, що інтенсифікує проведення банківських операцій, що, зрештою, створить передумови для перетворення заощаджень і інвестиції.

Одним із напрямів підвищення інвестиційної привабливості національної економіки є вдосконалення адміністративного середовища, що може стати вирішальною умовою вибору країни потенційним інвестором. Для вдосконалення адміністративного середовища пропонуються такі заходи: моніторинг кількісних та якісних показників залучення інвесторів; підвищення якості інформаційного забезпечення інвесторів та кадрового супроводу програми підвищення інвестиційної привабливості; формування сприятливого адміністративного середовища.

Визначено, що покращення адміністративного середовища для інвесторів сприятиме підвищенню активності суб'єктів інвестиційної діяльності, залученню додаткових інвестиційних ресурсів. Для цього пропонується відкриття фронт-офісів з роботи з інвесторами на

регіональному рівні, основним завданням яких є: формування переліку об'єктів власності для залучення інвестицій; активізації механізму державно-приватного партнерства при реалізації проєктів; оновлення бази даних інвестиційних проєктів, проведення роботи зі створення проєктних команд із підтримки та реалізації конкретних інвестиційних проєктів; поширення інформації з популяризації вже реалізованих проєктів; організації інвестиційних форумів, конференцій і семінарів; забезпечення дистанційних форм взаємодії інвесторів із різноманітними фондами, банками, інвестиційними агентствами, спеціалізованими фінансовими організаціями з питань інвестування тощо. Ефективність роботи фронт-офісів може бути оцінена за кількістю, якістю реалізованих проєктів, обсягом залучених інвестицій, чисельністю створених робочих місць та підвищенням інвестиційної привабливості загалом.

Визначені стратегічні орієнтири формування інвестиційної привабливості на основі виокремлення інструментів та важелів макроекономічного впливу. Обґрунтовано необхідність стратегічної спрямованості державного впливу на формування інвестиційної привабливості України з метою узгодженості й синхронізації дій усіх рівнів влади при стимулюванні процесу формування інвестиційної привабливості на основі заходів стратегічного і тактичного характеру.

Ключові слова: *інвестиційна привабливість, принципи державного стимулювання інвестиційної привабливості, формування інвестиційної привабливості, фактори формування інвестиційної привабливості, державна інвестиційна політика, інструменти державного впливу, стратегія формування інвестиційної привабливості.*

ABSTRACT

Konakova K. M. Formation of Investment Attractiveness of the National Economy. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the educational-scientific D.Phil. degree in the specialty 051 – Economics. Chernihiv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernihiv, 2020.

The paper was written at the State Research Institute of Informatization and Modeling of Economy.

The dissertation is devoted to solving an important scientific and practical task of the investment attractiveness formation as a prerequisite for increasing investment flows in Ukraine. To solve this problem, the content of such concepts as «investment», «investment activity» and «investment attractiveness» is specified. The importance of investment attractiveness in the process of the national economy modernization is clarified. Theoretical and methodological bases of the systematic research of the investment attractiveness essence and stages of its increase are determined.

Within the study of theoretical foundations of investment attractiveness of the national economy, a plurality of approaches to determining the essence of this concept is revealed, critical analysis of which allowed to deepen its understanding as an integral characteristic of the investment climate; the development level of the investment infrastructure, which affects the formation of return on investment, investment risks; subjective assessment by of the country, region, enterprise by the investor when making a decision to invest its funds. We propose to define investment attractiveness as a concept of evaluative nature, which reflects the feasibility, opportunity and prospects of investing by the investor on the principles of maximum benefit, taking into consideration the factors influencing the return on investment.

It is determined that the state influence on the investment attractiveness formation covers a wide range of relations that arise between national and foreign investors, the state, enterprises, the population of Ukraine and which should be

considered as follows: a set of knowledge and scientific views on the purposeful influence of public authorities on investment; the process of stimulating investment attractiveness for the competitive advantages formation of the national economy; dynamic integrated environment (system) provided by the state legislative, executive and judicial authorities, which, in accordance with the law, are empowered to stimulate investment attractiveness in terms of norms, methods and rules of the relations organization between the state and investment entities in order to ensure social and economic development of the national economy.

It is proved that principles of integrity, complexity, regularity, objectivity, reality, hierarchy of goals, openness and accessibility of information in the field of investment, publicity, independence, absence of outside coercion, minimization of transaction costs, ensuring equal conditions of the access of national and foreign investors to investment resources, information, investment programs, project competitions, etc. should be the element of stimulating the process of forming investment attractiveness of the national economy. Adherence to these principles will be a prerequisite for increasing the investment attractiveness level, which will ultimately lead to the attraction of significant amounts of investment (both internal and external) in the country's economy, sufficient for its modernization based on sustainability and innovation.

Based on the understanding of the existing methodological approaches to the assessment of investment attractiveness of Ukraine, four stages of the investment attractiveness assessment are substantiated and identified, namely: preparatory - formation of goals, analytical tasks, methodological base, information array; the second - identification of methodological problems of the investment attractiveness assessment; development of evaluation methods; formation of a set of evaluation indicators in terms of macroeconomic, resource, innovation, social factors; the assessment of factors of the positive and negative impact on investment attractiveness; the interpretation of the obtained indicators; the third - the study of investment attractiveness factors; the fourth - the use of evaluation results to develop proposals, the specification of strategic priorities to increase investment attractiveness based on the separation of instruments and levers of the macroeconomic influence.

It is substantiated that investment attractiveness of the country decreases with the emergence or intensification of one or a group of risks (the possibility of losses) because of the instability of monetary and financial relations, rapid growth of inflationary relations, etc .; the increase of social tensions, the intensification of criminal proceedings in society; political instability, hostilities, corruption, etc.

According to the results of econometric modeling of the impact of macroeconomic, resource, innovation, social factors on investment attractiveness, it is concluded that the volume of foreign investment is most elastic to changes in the following indicators: gross regional product; the volume of sold products; the volume of retail trade (by economic factor); the cost of land; the value of investment real estate (by resource factor); the number of enterprises engaged in innovations (by innovation factor); the number of economically active population; income of the population (by social factor).

As a result of comparing investment attractiveness of Ukraine in terms of the Investment Attractiveness Index of the European Business Association, The Index of Doing Business, The Index of Economic Freedom and the Global Competitiveness Index of the Economic Forum, it is specified that exclusively business conditions and economic freedoms are improved over the period under review; there is no increase in the Investment Attractiveness Index according to the EBA and the Global Competitiveness Rating. It is proposed to use the evaluation scale of the following type to assess the investment attractiveness level based on the calculated value of the integrated index:[0-0,13 points] – the low level of investment attractiveness; [0,1301-0,50 points] – the average level; [0,51-1,00] – the high level, which made it possible based on the generalization of the assessment of investment attractiveness of Ukraine according to its own methodology and according to the assessments of international associations, to justify that in 2009-2019, investment attractiveness of Ukraine was low.

When systematizing the impact of numerous factors on investment attractiveness, it is specified that the most significant impact is exerted by instruments of budgetary, monetary, tax, financial, social policy and public-private partnership.

It is proved that in order to increase investment attractiveness to influence macroeconomic, resource and innovation, social factors, it is advisable to use tools of various forms of regulation (administrative and economic regulation, budgetary, monetary, tax, financial policy and levers of public-private partnership). Tax policy instruments, in particular tax rates, incentives, influence macroeconomic, resource, innovation and social factors in the formation of the investment-attractive climate. As for the instruments of social policy, they mainly act on macroeconomic and social factors, stimulating effective demand of the population and, thus, increasing the capacity of the domestic market. Administrative and economic regulation with its inherent regulatory tools (registration; licensing; quotas; sanctions, restrictions; orders, instructions, decrees; approval and permitting procedures) and monetary regulation are relevant for all types of investments, regardless of the classification criteria.

Attracting investments into the country's economy, diversifying their sources of income, de-shadowing capital movements and placing them on the territory of Ukraine in order to increase economic growth, the country's competitiveness and welfare is an integral goal of stimulating investment attractiveness of the national economy.

To achieve goals of the public investment policy, it is necessary to ensure the inflow of investment resources, to strengthen the innovative vector of their placement, especially for the creation of new and renewal of fixed assets of enterprises. The implementation of goals and objectives of the state investment policy in terms of increasing the volume of attracted investments and increasing demand for investment resources will contribute to the increase of economic growth, providing financial resources for the development of priority sectors of the economy; the production modernization in terms of the restoration and increase of production volumes, fixed capital of operating enterprises, the improvement of national producers' positions in world markets; creating conditions for structural restructuring of the economy, de-shadowing of economic processes; creating a competitive environment for doing business and protecting all forms of ownership.

It is determined that the formation of investment attractiveness of the national economy should be carried out in parallel with active state policy to stimulate demand for domestic goods, import substitution; the efficiency increase of public authorities in the field of stimulating the competition; the protection of all forms of ownership, limiting the influence of monopolies; the development of industries that produce products with high value added; the stimulation of structural changes in the economy by supporting enterprises, industries that produce high-tech products; creating conditions for the exit of capital from the shadow sector of the economy and preventing their outflow abroad, increasing the export potential of the national economy.

It is proved that the state influence on the investment attractiveness formation involves the use of direct and indirect (economic, incentive, incentive) methods of incentives. Direct state influence on investment attractiveness is implemented based on the levers use of administrative, normative-legal and economic character, provides for the creation of legal conditions most favorable for investment, the protection of the competitive environment, the guarantee of property rights, the implementation of state target programs, etc. The development and adoption of regulations in the field of investment, licensing, prudential supervision of the investment process are tools of direct state influence.

Indirect methods of state influence on the investment attractiveness formation are based on the instruments of monetary, fiscal, budgetary, investment, innovation and depreciation policy, organizational, tax, financial instruments, the results of which are the state's influence on investment attractiveness in order to ensure macroeconomic proportions of expanded reproduction. The use of organizational, tax, financial instruments provides for direct investments in priority and strategic areas and objects of the Ukrainian economy.

In order to increase investment attractiveness at the enterprise level, it is proposed to coordinate activities to strengthen the protection of property rights, the reduction of artificial restrictions on economic activity; the integration of domestic enterprises into production, processing, trade international cycles with the use of

national competitive advantages (the level of production costs, the availability of qualified personnel); the awareness of the activities of enterprises among a wide range of potential investors (the distribution of advertising materials, the participation in investment conferences, industry exhibitions, thematic seminars, the use of own site, the inclusion of information about the company in national directories, catalogs); the preparation of investment documents at a high level (investment memoranda and business plans reflecting complete information on the business strategy and dynamics, the state of the industry, etc.) and qualified specialists in investor relations (or the use of services of specialists of specialized consulting companies on the search for foreign investors on a contractual basis).

It is proved that in order to increase investment attractiveness at the national economy level, it is first of all necessary to stabilize the macroeconomic and political situation in the country, to help reduce the tax burden and increase the national economy competitiveness, which will help ensure the integration of domestic producers into global economic processes, as well as the outflow of capital, modern know-how required for the national economy modernization.

It is substantiated that in order to form investment attractiveness of the national economy, it is necessary to strengthen the position of the financial and banking sector. The stability of the financial and banking sector will help restore depositors' confidence in it, which will intensify banking operations, which will ultimately create preconditions for the transformation of savings and investment.

One of the ways to increase investment attractiveness of the national economy is to improve the administrative environment, which can be a crucial condition for the investor to choose when investing in Ukraine. To improve the administrative environment, the following measures are proposed, namely: the monitoring of quantitative and qualitative indicators of investors; attracting; the improvement of the information support quality for investors and staffing of the program to increase investment attractiveness; the formation of a favorable administrative environment.

It is determined that the improvement of the administrative environment for investors will contribute to the increase of the investment entities' activity, attract additional investment resources. To do this, it is necessary to open front offices to

work with investors at the regional level in order to: to form a list of properties to attract investment; the intensification of the of public-private partnership mechanism by the projects implementation; the database update of investment projects, working on the creation of project teams to support and implement specific investment projects; the dissemination of information on the popularization of already implemented projects; the organization of investment forums, conferences and seminars; the provision of remote forms of the investors' interaction with various funds, banks, investment agencies, specialized financial organizations on investment issues, etc. The efficiency of front offices can be assessed by the number, quality of implemented projects, the amount of investment, and the number of jobs created and the increase of investment attractiveness in general.

Strategic guidelines for the investment attractiveness formation based on the separation of tools and levers of macroeconomic influence are identified. The necessity of strategic orientation of the state influence on the investment attractiveness formation of Ukraine for the purpose of coordination and synchronization of actions of all levels of the power at stimulation of process of the investment attractiveness formation based on the measures of strategic and tactical character is substantiated.

Key words: *investment attractiveness, principles of state stimulation of investment attractiveness, formation of investment attractiveness, factors of the investment attractiveness formation, state investment policy, strategy of the investment attractiveness formation.*